

“Hak, Hukuk, Adalet” Taleplerinin Mimarlık Ortamına Yansımaları Üzerine

T. Gül Köksal

Doç. Dr., Mimar-Koruma Uzmanı, Başka Bir Atölye

Mart ayında İstanbul'dan yükselen toplumsal hareketliliğin en yoğun kullandığı sloganlardan biri “hak, hukuk, adalet” oldu. Onu “kurtuluş yok tek başına...” izledi. Bu ifadeler yaşamın her alanına olduğu gibi, meslek alanımız olan mimarlık ortamına da yansdı. Özellikle de mekân kuran bir disiplin olarak mimarlığın bu hareketlilikten etkilenmemesi mümkün değildi. Ancak merak uyandıran kısım, olayların toplumsal tabanda nasıl karşılık bulduğu, neye etki ettiği, neyi dönüştürdüğü?

Bu görüş yazısı kapsamında okullarda ve meslek ortamında neler yaşandığına kısaca değineceğim. Esasen bu yazıyı Evrensel Gazetesi'nde “kent hakkı” genel başlığı altında yazdıklarım üzerinden derledim. Gazetede kent hakkını ele alırken, başta H. Lefebvre olmak üzere, kent üzerine fikir üreten düşünürlere yer verirken, kent hakkını sadece kentsel kaynaklara erişim, katılımcılık vb. üzerinden değil, yaşamak istediğimiz kenti birlikte inşa edebileceğimiz kurucu bir hak, bir yaratım ortamı olarak ele alıyorum. Lefebvre, kentin politik bir koz olarak teorik düzeyde kavramsal olarak işlediğine işaret eder. Teoriyle praksişi aralıksız yanyana getirip, gündelik bir praksis kurmayı, özgürlüğün en yüksek haline varmayı, imkansızı mümkün kılmayı, özyönetimi kent hakkı olarak açar. Bu bağlamda halihazırdaki “hak, hukuk, adalet” taleplerini de, Lefebvre'in deyişiyle, bir kurucu çılgılık olarak ifade edenlerin yaklaşımlarına yer vermeyi önemsiyorum. Ve bu da ilk olarak gençlere, üniversitelere kulak vermemi işaret ediyor.

Latince “*universitas magistrorum et scholarum*”un kısaltması olan “*universitas*” (öğrenci ve profesörler topluluğu) ifadesi yıllardır tartışılan bir ifadedir. Çünkü her şey gibi, üniversite de bir arzu coğrafyası olarak mekânsallaşıp, kurumsallaştığı oranda bir gösterene dönüşür. Her toplulukta kendine özgü bir karşılık bulduğu gibi, aynı zamanda evrensel özellikler de taşır.

Bir süredir üniversitelerden yayılan boykotlar, eylemler, gösteriler, bize yeniden sormamız için bir soru ortaya koydu; **Üniversiteler hak, hukuk, adalet taleplerinin neresinde?** Bu soruyu sormamın nedeni, derslere girmeyen öğrenciler diyorlar ki; “*Tek adam iktidarının yıllardır süren öğrenci düşmanı politikalarına karşı, sınıflarımızı, bölümlerimizi, bulunduğumuz her alanı birer mücadele alanına dönüştürüyoruz. Bugün bu kararı geri çektiremezsek yarın seçimlerin bile yapılmadığı, hatta rant projelerine onay vermediğimiz için diplomalarımızın iptal edilebileceği bir ülkeye uyanabiliriz. Üniversiteler üzerindeki baskı ve anti-demokratik uygulamalar son bulsun.*”

Öğrenciler derslere girmiyor, ancak forumlar ve açık dersler düzenliyorlar. Kendi derslerini/dersliklerini kendileri kuruyorlar. Birbirleriyle, birbirlerine neyi nasıl hayal ettiklerini, neden bıktıklarını, nasıl yaşamak istediklerini aktarıyorlar. Üniversiteleri saran, EspressoLAB gibi zincir marka kafelere tepkilerini dile getiriyorlar. Buraları temsili mühürlerle kapatıyor, kendi kafelerini kuruyorlar. Kent içi-dışı kampüslerden birbirlerini selamlıyor ve çıkıp diğer üniversite kampüsleriyle buluşuyorlar. Nasıl bir yaşam arzu ettiklerini, kendilerine sunulanları ne şekilde dönüştürmek istediklerini açık bir şekilde ifade ediyorlar.

Bilginin bir meta olduğu, güçler savaşında ezbere dönüştüğü, her köşesini ele geçiren piyasa ile özgürlük alanının neredeyse kalmadığı akademik ortama bir isyan var. Hayatta kalmak için ihtiyaç duyulan bir diplomaya ya da bir işe kavuşmaya da yaramayan bir akademik ortama isyan. Şu günlerde üniversiteler, akademisyen veya memur/işçi için bir iş ortamı, öğrenci için bir diploma edinme yeri olmanın ötesine yeniden geçiyor. Direnişin ötesine geçen bir inşa var. Özyönetimci bir kopuş tahayyülü yolunda bir inşa.

Adalet ve demokrasi talepleri bağlamında, ülke çapında süregiden boykot kapsamında,

altı günde bir, günlük tüketim durdurma eylemi yapıyor. Çeşitli boykot listeleri de var. Bunlar sadece bazı alışveriş mekânlarını, sistemin güçlendiği, sermayenin birikim yaptığı mekânları değil, aynı zamanda tüketim gibi üretim ilişkilerini de tartışmaya açtı. Boykot listelerinde yer alan mekânlar, marketlerden, kahve dükkanlarına uzanırken, tüketim mekânlarının hangi üretim ilişkileri bağlamında inşa edildiği de ifşa oluyor.

O zaman şimdi de şu soruyu soralım: **Mekân boykotları, hak, hukuk, adalet taleplerinin neresinde?** Türkiye'deki sermaye-iktidar ilişkilerini gayet açık olarak gösteren Graph Commons (graphcommons.com) kolektif veri haritalama, analiz ve yayınlama platformunu kullanan Mülksüzleştirme Ağlarına (<https://mulksuzlestirme.org>) bakalım. Mülksüzleştirme ağları, ismi üzerinde, sermayenin hareketliliği bağlamında, yerinden etmeleri, sömürgeleştirmeyi, “yersizyurtsuzlaşmaları”, yeniden yerliyurtlulaştırmaları, geçirgen katmanlaşmaları, üretilen hiyerarşik yapıları, kurulan merkezi kontrol sistemlerini, disipline etmeyi, denetlemeyi, çitlemeyi... gösteriyor. Bu aktör/sermaye ağları, tedarik-ticarî zincirleriyle, kültür-inşaat sektörleriyle, doğanın ve yapı çevrenin, nasıl yeniden mülkiyet ilişkilerine tabi olduğunu açıyor. İşte tam da bu, halihazırdaki tüketimi durdurma ve boykot hareketini destekleyecek, burjuvasiyasal İslam sermayesinin üretim ağındaki pozisyonuna dikkat çekiyor. Toplum fakirleştiren, doğayı tarumar eden faillerin ortaklıkları ile toplumsal çatışma/bölünme inşası arasındaki ilişki tartışmaya açılmayı bekliyor.

23 Nisan günü Silivri açıklarında meydana gelen ve İstanbul dahil civar illeri etkileyen deprem, toplanma alanları, kamusal alanlar ve nihayetinde kentsel dokuya yeniden dikkat çekti. İstanbul zaten sıkışık dokusu, yapı niteliği, vb. nedenlerle deprem karşısında güvenli bulunmuyordu. Çünkü kamusal alanlarda mütemadiyen kent suçu işleniyor. Kamusal alanlarda işlenen kent suçlarının çapraşık bir içeriği var. **Mimar.ist'in 58. sayısında** bu içeriğe dair bir haritalama yapmıştık Deniz Öztürk ile. Kronolojik akışta, 1950'ler, ama ağırlıklı olarak 1980'lerden itibaren siyasî dönemler ile kentsel ve hukuki müdahaleleri üst üste çakıştırdık. Bu süreçte inşa edilen büyük ölçekli projeleri İstanbul planı üzerine

işledik. Projelerin bütçelerini de ayrıca ekledik. Tablo, bize 2002 yılında iktidara gelen AKP ile kente yönelik inşai müdahaleleri ve arka planda değişen hukuk düzenini açıkça gösteriyordu.

Bu haritalamaya kentsel-toplumsal hareketlerin karşı çabalarını, direnişlerini de ekledik. Kentte hemen her yerden ses çıkmasına rağmen, iktidarın, siyaset ve hukuk desteğiyle yaptığı müdahaleler zaman zaman durdurulsa veya iptal ettirilse bile, tamamen ortadan kaldırılamadı. Bugün, halen, “Kanal İstanbul” denilen İstanbul'a bir kanal yapmaya dayalı imar faaliyetinin gündemde olması gibi. 2017 yılına tarihlenen bu haritalamayı, 2024 yılında, **Mimar.ist'in 79. sayısında**, Cihan Uzunçarşılı Baysal'ın da katılımı ile güncelledik. Bu kez haritaya mahalle dönüşümleri dahil diğer müdahaleleri de ekledik. Lejantta lekelerin arttığı tablo, bu kez daha can sıkıcıydı.

Kamusal alanların inşaata devredilmesi yetmediği gibi, bir de kamuya ait alanların işlevsizleştirilip kamunun elinden alınması durumu var. Tersane İstanbul ve diğer benzer projeler (Galataport, Narmanlı Han, Grand Pera, Taksim 360, vb.) müşterek değerlerimizi yok etmenin yanı sıra, bir kent tahayyülünün, kent ve kültür politikasının da bir parçasını oluşturuyor. Bu projelerle, kentin belli bir gelir grubu için dizayn edildiği, kıyıların, merkezinin, mekânlarının ayrıcalıklı kesimlerce kullanılabildiği/tüketilebildiği, herkes için adil ve erişilebilir olmayan bir kent yaratılıyor.

Özetle kent hakkı bağlamında sadece kent suçlarına karşı çıkmıyor, nasıl bir kentte yaşamak istediğimizi de tahayyül ediyoruz. Diğer bir deyişle sadece itiraz etmiyor veya sermayeye devredilen kamusal alanları talep etmiyor, aynı zamanda bir kent stratejisi de kurmaya çalışıyoruz. **“Hak, hukuk, adalet” talepleriyle** kentte yaşayan tüm canlılar için adil, erişilebilir bir kent tahayyülünü, bu kenti tüm değerleri ile üreten bizler/hepimiz beraber kurmaya dair bir çağrımız var. Biliyoruz ki, sergi gezdiğimiz mekân, katıldığımız etkinlikler, içtiğimiz kahve ve diğer tüm seçimlerimiz, diğer bir deyişle, mekân kullanımlarımız politik. Birbirimizin sözünü duyarak, mücadelesini görerek ve çoğaltarak bir kent stratejisi kurmak mümkün...